

VALORI ETNOGRAFICE ÎN ROMANUL LUI VASILE POSTEUCĂ, *BĂIATUL DRUMULUI*¹

GHEORGHE C. PATZA

Ethnographische Werte im Roman *Băiatul drumului* von Vasile Postecă

(Zusammenfassung)*

Hundert Jahre nach der Geburt des Bukowiner Schriftstellers Vasile Postecă bringt der vorliegende Beitrag den nachgelassenen, 2000 veröffentlichten Roman *Băiatul drumului* [Immer unterwegs] hervor, der sich durch ethnographische Werte, Volkshumor und durch die Kunst des literarischen Porträts auszeichnet. Die Schlussfolgerung des Verfassers dieses Beitrags ist, dass Vasile Postecă an die grossen Moldauischen Erzähler – Ion Neculce, Constantin Negruzzi, Ion Creangă și Mihail Sadoveanu – zweifellos angereicht werden sollte und weist darauf hin, dass eine kritische Auflage des Romans, vielleicht als Projekt eines grossen rumänischen Verlags notwendig wäre.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Roman, literarisches Symbol, ethnographische Werte, Mündlichkeit des erzählenden Stils, Volkshumor, literarisches Porträt, kritische Auflage.

Prozatorul bucovinean Vasile Postecă (1912–1972) încheie seria strălucită a povestitorilor moldoveni, ce începe cu cronicarul Ion Neculce și se continuă cu Constantin Negruzzi, Ion Creangă și Mihail Sadoveanu².

¹ Vasile Postecă, *Băiatul drumului*, roman, Ediție îngrijită și prefațată de Ion Crețu, întregită cu un glosar de Vianor Bendescu, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundatia Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2000.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

² În lucrările biobibliografice din Bucovina există puține referiri la Vasile Postecă: Emil Satco, Ioan Pînzar, *Dicționar de literatură Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbierea”, 1993, p. 181; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuți, 1775–2000*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 2000, p. 351–356; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași–Suceava, Editura Princeps – Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbierea”, 2004, p. 259–260. Puține sunt și referințele la viața și activitatea acestui scriitor român, publicate în afara provinciei, până în jurul anului 2000. Dintre acestea: Adrian-Dinu Rachieru, *Poeți din Bucovina*, Selecție, studiu introductiv și profiluri critice, Timișoara, Editura Helicon, 1996, p. 339–345; Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945–1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003, p. 580–583; Eugen Simion (coord. gen.), *Dicționar general al literaturii române*, vol. V (P–R), București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 409–412.

Scris și rescris într-o perioadă de timp îndelungată, *Băiatul drumului* a fost corectat și îmbogățit, „dar structura întregului roman rămâne cea gândită și realizată inițial”³.

Cele treizeci și trei de capitole ale cărții scriitorului Vasile Posteuca, de la a cărui naștere se împlinește un secol, sunt alcătuite din lacrimi sublimate din plânsul copilului Țălică, însuși autorul cărții, orfan de război, prea mic spre a-și fi cunoscut tatăl: cel care și-a întârziat mersul la școală cu doi ani, fiindcă nu avea hăinuțe cu care să iasă în lume; Țălică cel bătut cu răutate de tatăl vitreg, pentru nimica; plânsul copilului bolnav, izolat într-un spital improvizat, pe ale cărui brațe a închis ochii pentru totdeauna cea mai dragă dintre fetețe, colega sa de bancă; nesfârșitul plâns al mamei, Ileana, rămasă a-și crește singură cei șase copii, după plecarea fără întoarcere a soțului Irimie, pe care îl iubea cu patimă, fiind el un bun gospodar, pasionat de creșterea cailor, dar și petrecăreț fără pereche, neîntrecut la cântec și joc, alături de care se simțea împlinită; plânsul băiatului sărac, îndrăgostit de o fată bogată, care a ales să se îneece într-un lac, împreună cu rodul dragostei lor, nou-născut, în loc să se mărite cu altul, impus de un tată inflexibil; plânsul credinciosului Nistor, rămas singur după pierderea prietenului său din tinerețe; în sfârșit, plânsul tuturor văduvelor și al orfanilor rămași fără sprijin din pricina războiului.

Romanul începe și se termină rotund, cu simbolul mărlui înflorit, din curtea casei părintești, un copac de o frumusețe uluitoare, dătătoare de speranță și optimism, imagine care l-a urmărit toată viața pe autor: „Mărul domnesc din fața casei e în floare. Un stog uriaș de flori roșii și albe, de zumzet de albine. Dedesubt: iarba deasă, țesută în covor verde. Deasupra: cerul albastru, împodobind mărul. Nesfârșit de adânc, sonor de albastru”⁴.

Sunt multe întâmplări, atât de triste în cuprinsul romanului încât cititorului, fără să vrea, i se umezesc ochii și participă cu sufletul la derularea evenimentelor. Dar *Băiatul drumului* nu este în întregul ei o carte tristă. Autorul are umor, prilejuit îndeosebi de descrierile cu caracter etnografic. O bună oralitate, materializată prin expresii populare, zicători și proverbe, îl apropie pe Vasile Posteuca, bucovineanul ajuns pe meleaguri canadiene, de Ion Creangă, în nenumărate pagini situându-se la egalitate artistică evidentă cu marele humuleștean.

Am utilizat sintagma „valori etnografice” în loc de lexemul „elemente” în titlul articolului, întrucât romanul, în întregime sa, este o operă etnografică scrisă de un artist al cuvântului, poet și prozator în aceeași măsură, suflet sensibil, cântăreț cu vocea, dar și din fluier și vioară, căci Vasile Posteuca, doctor în filosofie al Universității din Toronto, a fost înmormântat cu cele două instrumente muzicale alături de el, pentru a doini și în viața de dincolo⁵.

³ Ion Filipciuc, *Notă asupra ediției*, în volumul *Băiatul drumului*, p. XI.

⁴ Vasile Posteuca, *Băiatul drumului*, p. 5. Vezi capitolul 2, *Mărul domnesc*, p. 5–9, dar și capitolul 33, *A-nflorit iar mărul*, p. 477–481.

⁵ Ion Filipciuc, *Glasul lui Vasile Posteuca*, în volumul *Folclor stăneștean. În memoria lui Vasile Posteuca*, F

Vasile Postecă și-a iubit mult satul natal, Stănești de Jos, din fostul județ Rădăuți. Purtat de evenimentele celui de-al Doilea Război Mondial pe meleaguri străine, departe de casa părintească, a simțit nevoia să se întoarcă în locurile copilăriei prin intermediul scrisului. O primă variantă a alcătuit-o în lagărul de la Buchenwald. Manuscrisul a fost îngropat, urmând să-l primească dincolo de Ocean, după ce se va fi stabilit în Canada, însă prietenii săi i-au rătăcit caietele. Cu perseverență, tipică originii sale țărănești, Vasile Postecă a rescris romanul. Efortul trebuie să fi fost mare, dar și bucuria pe măsură, căci, scriindu-ți amintirile, îți mai retrăiești o dată și încă o dată viața, care „este atât de frumoasă – spune autorul –, încât nu numai că face să o trăiești cu toată plinătatea, dar face să și mori pentru a o continua. Pentru a învia. Căci singurul fel de a mântui lumea este de a da sens propriei noastre vieți. Acolo unde unul se găsește pe sine, lumea se vindecă de toate relele”⁶.

Așadar, Vasile Postecă retrăiește toate evenimentele importante ale satului bucovinean din primul pătrar al secolului al XX-lea, dar și ale oamenilor din sat: nașterea, nunta, înmormântarea, viața la stână, munca la câmp, sărbătorile calendaristice și, mai ales, hramurile, prilejuri de îndelungi petreceri, cu bucate și băuturi țărănești, cu cântece, jocuri și tot de felul de glume.

Dar cine este „băiatul drumului”? Autorul însuși, poetul, prozatorul și filosoful Vasile Postecă, născut în căruța părinților săi în timp ce aceștia se întorceau de la un hram, bineînțeles. A văzut lumina zilei din mers, la 10 septembrie 1912, și i s-a menit să-și petreacă viața pe drumuri și în largul zărilor. Așa a fost, căci și-a încheiat periplul pământesc șazeci de ani mai târziu, în 6 decembrie 1972, fiind înmormântat în Statele Unite ale Americii.

În vremea aceea la sate nașterea avea loc cum da Dumnezeu, fie cu ajutorul unei moașe, țărancă specializată în asistența natală, dar cel mai adesea femeia se moșea singură, ori naștea cu ajutorul vreunei vecine, chemată la caz de mare nevoie.

Copiii creșteau ca buruiana câmpului și, odată scăpați de bolile copilăriei, deveneau oameni tari, ca și Vasile Postecă, un bărbat ca o stâncă, după afirmațiile celor care l-au cunoscut. Dar până atunci, adică până la maturitate, „băiatul drumului” a trecut prin numeroase întâmplări, mereu în atingere cu etnografia și folclorul bucovinean. Învață să cânte din fluiet, căci flăcăii din Stănești, care nu știau să cânte și să joace, nu stârneau în nici un fel atenția fetelor. Își construiește singur o vioară, pe care mama i-o sparge într-un moment de exasperare. Mătușa Maranda i-a stins cărbuni contra spaimei și a făcutului; băiatul s-a eliberat de frică, stând la mormântul ostașului Volodea în noaptea de Sânzâiene. Anumite femei descântau vacile mușcate de helge sau luau mana acestora; în sărbătorile de iarnă, băiatul asculta cu nesaț povești spuse la gura sobei. Mama îl încredința pe copil cum că el va deține „cheia poveștilor”, văzându-l sensibil și gânditor, adică altfel

⁶ Vasile P

decât ceilalți frați, firi practice și cu picioarele pe pământ. Cât privește poveștile cu haiduci, ele se aflau în plină desfășurare: pe vremea copilăriei lui Vasile Posteuca haiducii încă mai existau. Pădurean cel Bătrân și fiul său, făpturi uriașe, ca în basme, îi jefuiau pe negustori, adunând comori pe care le îngropau în pământ, la rădăcina unor copaci din câmp sau prin păduri; ele scoteau flăcări în anumite zile ale anului, arătându-se norocoșilor.

Bărbații făceau rămășaguri că mănâncă o tavă de plăcinte, contra unui dar de o falce de pământ. Unul „juruieste” finului un căluț, cu acte în regulă, și ajunge la judecată; în fața judecătorului, scoate din traistă un căluț din lemn și câștigă rămășagul, căci actul nu prevedea ce fel de cal va primi copilul în dar. Pentru a nu se ajunge la ură înfricoșată, după ce s-a făcut mult haz, mehenghiul dăruiește finului un căluț adevărat. Și, astfel, satul lui Vasile Posteuca este un sat plin de viață, cu evenimente în derulare.

Băiatul doarme la stână, ascultă întâmplări de mult trecute și află taina fluierului: un neîntrecut cântăreț și-a vândut sufletul diavolului, suportând numeroase încercări, la limita posibilului. În cauză trebuiau respectate tot felul de interdicții, iar cine nu reușea, își pierdea viața. Reușita însemna o mare taină pentru tot restul vieții. Un muribund dezvăluie secretul fiului său și îi dăruiește fluierul, cu care ajunge și el un virtuoz.

Alte și alte întâmplări se derulează în carte, spre încântarea cititorului: oamenii se fac frați de cruce, creștându-și brațul stâng cu custura și sorbindu-și reciproc sângele; își măsoară puterile în trântă ciobănești, care țin câte trei zile, din zori și până în noapte; în strânsă legătură cu natura, stăneștenii descifrează semnele și arătările ce prevestesc molime și alte nenorociri. Există și subiecte tabu: „– Ducă-se, pe pustii, măi băietie! Nu vreau să am nici în clin, nici în mână cu asemenea povești. Îi afla și tu, la vremea ta, când ți-or miji tiuleiele. Vrei să pui în plug cu satana de pe acuma?”⁷

Copiii cresc, se maturizează și ajung la căsătorie, căci e o mare hibă să rămâi singur cuc. În lumea satului tradițional există, sub aspectul acesta, o regulă de fier: bogații cu bogații și săracii cu săracii. Încălcarea acestei reguli de către tineri ducea negreșit la dezmoștenire sau chiar la repudiere. Se ajunge până acolo încât bogatul Mirăuță preferă să-și vadă fiica moartă decât să o dea după iubitul ei, băiatul sărac Adam al Chiorului.

Existau, totuși, și căsătorii din interes: „– Pun mâna pe avere și pe urmă oi mai vedea eu ce m-oi face cu sluta”, și-a zis veneticul Gireadă, care s-a opoșit la Trucă, cel ce avea o fată urâtă ca Mama-Pădurii.

După ce „fata-i cu buricul la gură”, Trucă l-a luat pe venetic de ginere, dar „i-o hotărât fetei lui să nu-i mai calce ograda”. După asemenea afacere, „o prins calicul la inimă”, iar urâta „a vecuit numai în casă și s-o plodit mai rău ca o iepuroaică”.

⁷ *Ibidem*, I

„Spre deosebire de băieți, fetele-s ca țârcile. Frumoase la pene, de-ți iau ochii, dar, când ți-i lumea mai dragă, te lasă și se duc”. Ele trebuiau înzestrate, căci „fata care se mărită fără pământ n-are noroc în viață”. „Că-i lăsată din bătrâni vorba: Să ai un petec de pământ al tău, măcar cât ai sta cu coatele și tot e mai bine decât nimica”⁸.

Cei mai vrednici dintre flăcăi își furau iubitele, ba unii dintre ei le furau chiar de la prima vedere. A fost cazul mamei lui Vasile Postecă, în prima ei căsătorie cu haiducul Pădurean.

Oricât ar fi fost dragostea de mare înainte de căsătorie, odată intrată pe numele bărbatului, fata trebuia să fie respectuoasă și ascultătoare față de soț. În caz contrar, mânca bătaie și putea ajunge cu costița în laiță: „îi punea bărbatul costița-n borta unde se pune furca de tors și-i bătea stupuș, de sta femeia acolo până îi seca izvorul lacrimilor și i se muiau ciolanele”⁹. Se întâmpla de „o bătea cu macahonul până ce-o făcea vânăta ca bozul și o lăsa ca pe-o cotranță udă, jos lângă pragul casei”¹⁰. Deși femeia era „talpa casei”, nu reprezenta mare lucru, până la urmă, pentru bărbat: „– Eu, femeie, numai ies din sat și găsesc alta, dar vacă cine are să-mi cumpere?”¹¹.

Nunta propriu-zisă dura o săptămână încheiată, de joi până joi. Vasile Postecă o descrie cu lux de amănunte: muzica, voia bună, mâncărurile, ruperea colacilor, bățiile între grupuri de petrecăreți, glumele vătăjelului de masă, iertăciunea de la părinți, jocurile populare (Corăghiasca, Bătrâneasca, Învârțita), cu bătaie de pinteni, pe masă și la grindă.

Cel de-al treilea mare eveniment din viața omului, înmormântarea, este tratat de prozator cu conștiința nefericită că tatăl său, dispărut în război pe undeva, prin Galiția, a murit fără lumânare. De nenumărate ori copilul a mers la mormântul lui Volodea, un transnistrean din armata țarului, căzut în comuna Stănești, „un mormânt care ar putea să fi fost și al tatei”¹².

La priveghi, oamenii mâncau alivenci calde, căci „alivenca rece e ca fata bătrână. Nu mai face cu ochiul nimănu și i se duce rumeneala pe apă”¹³ și beau must de pădurețe, în dorul rachiului fiert cu secărică. Se spuneau povești și întâmplări de demult, din viața celui trecut dincolo sau a altor personaje ale satului, aflate în legătură cu el.

Fiind vremuri de război, mureau mulți oameni, pe front, dar și din pricina bolilor. Îndeosebi copiii erau secerăți de scarlatină, tifos exantematic, astfel încât lacrimile nu se mai uscau de pe obrajii rudelor, iar fluierile doineau cântece de jale.

Alte aspecte etnografice sunt prilejuite de descrierea unor întâmplări de la stână, unde Țâlică a ascultat o variantă locală a *Mioriței*, a mâncat balmuș și a dat

⁸ *Ibidem*, p. 197.

⁹ *Ibidem*, p. 135.

¹⁰ *Ibidem*, p. 149.

¹¹ *Ibidem*, p. 451.

¹² *Ibidem*,

¹³ *Ibidem*,

în strungă; de participarea la hramuri, unde glumele se țin lanț, ca și zicătorile, proverbele și vorbirea în ponturi. Și cu aceste prilejuri sunt descrise mâncărurile, băuturile și jocurile populare. Cât despre credința strămoșească, aceasta e practică cu simțul măsurii, fără habotnicie, ba, uneori, chiar cu superficialitate, ca în cazul uncheșului Nistor, cel cu voce de tunet, care rostește rugăciunile cu întreruperi, cauzate de comentarii, care de care mai comice, sau de porunci către familie, privind treburile gospodărești.

Romanul *Băiatul drumului* nu este numai o carte valoroasă, sub aspect etnografic, dar și o reușită a scriiturii românești în proză, un reper al literaturii despre copilărie.

Surse de umor popular în romanul *Băiatul drumului*

Scriitorul bucovinean Vasile Posteuca a văzut lumina zilei și a copilărit la sat, în Stăneștii de Jos, din fostul județ Rădăuți. Băiat isteț și atașat pentru întreaga viață comunității din satul natal, a fost mereu atent la vorbele celor mari, ascultând cu inima și imprimând în sufletul său tot ce i s-a părut demn de reținut. La un moment dat, a alcătuit și o culegere de folclor care, din păcate, s-a pierdut.

În memoria lui Vasile Posteuca, cercetătorul câmpulungean Ion Filipciuc, împreună cu Ion Crețu și Ion Posteuca, a alcătuit și publicat, în 2003, un volum de *Folclor stăneștean*, refăcând, oarecum, traseul folcloric al scriitorului.

Revenind la romanul *Băiatul drumului*, constatăm că principalele surse folclorice de umor ale autorului sunt zicătorile, proverbele, formulele comice versificate, dar și comicul de situație, unele cuvinte și expresii populare, porecele.

Zicătorile și proverbele sunt numeroase și variate, referindu-se la diverse noțiuni din viața satului: a) despre fete („Fetele-s ca țârcile. Frumoase la pene de-ți iau ochii, dar, când ți-i lumea mai dragă, te lasă și se duc”); b) despre mâncare și băutură („Mâncarea departe de casă are gust mai bun și găina vecinului face ouă mai mari”; „În casă străină mujdeiul pare smântână!”; „Mulțumita seacă nimănu nu-i dragă”); c) despre furt („Furatul poamelor cu sânul îi plăcut și lui Dumnezeu”); d) despre rușine („Rușinea se spală, nu se spovedește, nici sub patrafirul popii, nici în gura satului”); e) despre blestem („Așa-s eu blestemat, să-mi placă ce nu se poate și să caut ouă de pasăre fără cuib.”); f) despre bătăile de la nunți („Nunta fără bătaie și facere de copil fără țipete, nu-s cu noroc și temelie”); g) despre soarta omului („...am pus-o de mămăligă cu viața. Ne trecem ca roua câmpului la răsărita soarelui”); h) despre omul bătrân („Omul bătrân îi ca și casa veche; bărnele de putregai și pereții mucegai”); i) despre omul sărac („Că așa-i a săracului: pasul gândacului și dorul colacului”); j) despre căutătorii de comori („Nu s-o văzut de când e lumea comornic bogat și drac cu crucea în mână.”); k) despre dragoste („Ce știe fata, nu știe tata”; „Căci mai degrabă se pot iezi apele decât onri draonstea”); l) despre omul de nimic („Dacă ai pus cu tărăie-brâu în j

paguba, îi și cu păcatul.”); n) despre fudulie („Fudulia-i pana ce-o poartă cei proști la pălărie.”) etc.

Formulele comice versificate sunt, de asemenea, numeroase în romanul *Băiatul drumului*, cu aplicabilitate variată și cu efecte umoristice pe măsură, ca în *Povestea lui Harap-Alb* a lui Ion Creangă. Cităm câteva dintre ele: a) „Sănătate, nu di tăt, /Că am gând să vă mai văd...” (formulă de salut, la despărțire); b) „Bine-i de haiducul cu multe oțele și mândre puținele” (haiducul să fie bine înarmat și fără slăbiciuni pentru femei, care sunt răzbunătoare); c) „Viață, viață, legată cu ață, ascunzi un capăt și ies trei, c-așa-i legea ei... Una știi și una spun, am lulea și n-am tutun; Una știi și una zic, râde nimea de nimic!” (autoironie); d) „Când moare un om care știe de șagă, se face noaptea mai neagră și rămâne lumea beteagă.” (despre omul glumet); e) „Și asta nu-i rea, când ai grițari la curea, sau măcar un pitac, să-ți cumperi un petec la sac”. (grițarul și pitacul, monede divizionare din trecut); f) „Druștele gătite, în șapte cozi împletite, mâncau alivenci rumenite și răbdări prăjite, din nimic plămădite și cu degeaba clătite. Vătăjeii cântau precum crăsteii, pârpăind mieii și grijind purceii, păzind druștele, să nu-și prăpădească fuștele, cărând găluștele și pampuștele și ducând război mare cu muștele... și mă vedeam printre cei bogăți, cu traista din doi lați, cu masa-n glod și ușa-n pod... un purice era toată masa s-o-nfulece, iar o mătă beteagă punea plăcintă-n desagă, să le ducă și celor ce n-o fost, care țin tot anu-ntr-un post!” etc. (din cuvântul vătăjelului de masă, la nuntă); g) „...ai apucat la sănătoasa de scăpăra pământul și unde dai, printre scai, unde pici, prin urzici, vrei să sari, dai în pari. Ca să scapi spinarea, pierzi cărarea și, de necaz, țup în iaz.”

În ceea ce privește comicul de situație, prozatorul își pune adesea personajele în lumina unor întâmplări ce provoacă râsul, pe o scară de la tragi-comic până la absurd. Vasile Postecă nu se cruță nici pe el însuși. Copilul Țălică, așa cum era poreclit povestitorul, își amintește primul drum spre școală:

„M-am înfundat în glod până la brâu și acolo mi-au rămas opincile. Nu le-am mai putut scoate. De-abia am putut ieși eu, ciortolit ca un drac scos din căldarea cu funingeni. Am venit acasă boncăluind în hohote. Și de ciudă, dar și de jale, că n-am putut ajunge la școală”.

Dănilă era „sărac lipit pământului de-i sufla vântul și cenușa din vatră”, având „bordeiu în trei pereți, cu ușa-n pod și cahla-n drum”. Autorul acreditează ideea că bogăția se adună la casa săteanului prin muncă, săracii fiind, de regulă, oameni leneși.

Un personaj este pus în situația să explice ce este prioritar pentru el, femeia sau vaca cea cu lapte: „– Eu, femeie, numai ies în sat și găsesc alta, dar vacă cine are să-mi cumpere?”

Hramul, mult îndrăgit de Irimie și Ileana, părinții lui Țălică, dar și de el însuși, este un prilej fericit pentru glume, dar și pentru vorbirea în ponturi și în dodii: a) „Omul flămând îi gata să mănânce și friptură cu plăcinte”; b) „Mai poftiți și faceți cinste

celui dintâi și, cât despre rest, om mai socoti și om vedea ce-i de făcut... Și râsul pe inima goală, ca bulgărele de lut pe marginea sicriului”. (îndemn la băutură); c) „Dar gazdele înghit, biete, pari ascuțiți și de-abia așteaptă să se descotorosească de-așa obraze”; „– Măi cumătre, n-ai un ștergar? strigă cel din prag. – Da ce-ți trebuie ștergar, cumătre? – Cum ce-mi trebuie? Vorbă și asta! Să mă șterg pe obraz... – D-apoi și dumneata mai ai obraz?”; „Unul și încă unul și de la trei înainte cine-i prostul să le mai numere?...”; „– D-apoi, cumătre dragă, prea le numeri nu știu cum. Doară n-or fi oi și trebuie să le ții răbojul în grindă”; „Eu ridic paharul și zic: Când ne-o fi mai rău, tot așa să ne fie”; „Noroc că nu s-o-nvățat ca la târg, să-ți pună întâi pe masă strachina cu zamă limpede, de se vede până-n fundul pământului prin ea”; „Pe la domniile voastre își face lumea vânt cu măneca sumanului ca și pe la noi”; „Noi ne cioplim și, cu vremea, cele de acasă nu ni se mai potrivesc, nu ne mai plac. Cum, de-o pildă, mâncatul cu mâna, ștersul nasului cu măneca de la cămașă și câte altele... La noi e obiceiul ca gospodarii să arunce oasele jos, sub masă”; „Nu ne prea întâlnim cu apa... – Apoi moldovenii așa știu din veac: apa, la ei, îi bună numai de purtat în opinci, când îi glod pe drumuri... Oamenii la noi, la Stănești, se spală numai din când și cât mai rar... De au cofă cu ei, își pun straietele în ea și o-ntorc cu fundu-n sus, iar ei stau goi în ploaie, se îmbracă și vin acasă uscați”; „Am de pregătit oleacă de rachiu ca la noi: fiert cu secărică și rumenit cu zahăr ars pe coada vătraiului; noi suntem făloși cu nimica noastră, dar cotrențe de mătasă pe rapăn nu punem. La voi rapănul pe picioare e de-o palmă de gros, încât ați putea semăna grâu pe ele, dar îl purtați în ciubote. Noi, înalta, umblăm desculți, decât să umblăm cu turecile glențuite și cu tăpile pline de lut”; mesenii se jură „pe coada mâței și crucea căruței”.

Iată și un exemplu tipic de vorbire în dodii: „– Unde mergi, bade? – Colea și nu departe. – Apoi, să-ți fie calea ca toporul. – Dară vrăjmașul să-și crintească piciorul. – Și mai este mult până departe? –...Numai de aici până colo. – Ai în cap minte, nu linte, bădișor...”

Omul tăcut nu place comunității, nici la muncă, nici la petreceri. Cumătrul Grigore e ironizat pentru că-i „de când îi și tăcerea. Tace de ți se urăște și, când se hrănește și el de tăcut, apoi tace mai departe. E un om dintr-aceia care se gândesc de zece ori până se hotărăsc să nu spuie nimica”.

Din multitudinea expresiilor populare utilizate de Vasile Postecă în roman selectăm câteva dintre cele mai reprezentative pentru stilul său apropiat de vorbirea bucovineană: criță la minte („deștept”), a pune la icoane („a proteja un copil cuminte”), a pupa pragul („a se împiedica de prag și a cădea”), a râde și câinii („a se face de râs”), dracul în picioare („copil rău, neastâmpărat”), a nu fi luat din drum („de familie bună”), a-și veni în oară („a-și reveni după impactul unei emoții”), a fi polog pe jos („aici, multă lume bolnavă”), a-și lega capul („a se căsători cu cineva nepotrivit”), a trage sărăcia de coadă („a lenevi”), a miroși a catrință străină („despre unul căsătorit cu relații în afara familiei”), a se da fricii („a fi copleșit

miere pe inimă („a linguși”), a sări în vorbă („a interveni în discuție”), a prinde limbă („a începe să vorbească”), a se sparge cîsla („a înceta cu bârfa”), a ține de urât hornului („a lenevi”), a sta pe cap („a plictisi”), a te lua la trântă cu tata urșilor („a fi puternic”), learcă de lacrimi („plâns nestăpânit”).

Imprecațiile sunt rare: „Să se împlinescă prorocia ta când s-o scula mama din groapă ș-o cere apă!”; „Fie-le țărâna ușoară, ca piatra de moară!”

Vasile Postecă folosește multe cuvinte și forme regionale, aparținând graiului din ținutul natal; atât de multe, încât Vianor Bendescu a simțit nevoia întocmirii unui glosar consistent, ce se întinde pe un număr de douăzeci și cinci de pagini. Iată câteva asemenea cuvinte, de o circulație foarte restrânsă, rare sau dispărute din graiul bucovinean: bengur („copil rău, neastămpărat”), a brâhni („a exclama”), haldan („flăcău înalt, lungan”), a se hăisăi („a o lua spre stînga, hăisa”), hospigă („aspsigă, plantă ierbacee pentru nutrețul vitelor”), hramen („hrămar, participant la sărbătoarea hramului”), a se repezi („aici, a da fuga la cineva”), a dihoca („a sparge”), a pristăni („a fi de acord, a lua o hotărâre”), a știrici („a afla o știre”), a se iezi („despre o apă curgătoare, devenită iaz”), strânsură („aici, adunare de oameni, în aer liber, pentru joc”), pargul („instrument muzical, de aici antroponimul Parghel”), a sclipui („a face rost de ceva cu dificultate”), a răzvedi („a desluși cu privirea în depărtare”), puiță („femeie ușuratică”), pașcă („pungă pentru tutun, de aici antroponimul Pașcu”), lați („lățimi de pânză, doi lați”), a pontui („a vorbi în poară, în contradictoriu, cu răutate”), a tolocăni („a vorbi fără rost”), glențuit („germanism, lustruit, despre cizme”), rîncălău („poreclă, rîncău, de la substantivul rîncă”).

În copilărie, Vasile Postecă pierdea ore întregi privind o floare, jucându-se cu un măr pe care ceilalți îl mâncau repede. Era un visător, pe când frații săi erau firi practice, de acțiune. Referindu-se la el însuși, prozatorul bucovinean scria: „Și nu spun că n-am fost copil și n-am răs și nu m-am bucurat. Dar în spatele răsutului și al bucuriei a dăinuit neconținut cântecul acela al tristeților, pe care nu l-am putut birui și alunga niciodată”¹⁴. Așa este și romanul *Băiatul drumului*: o complexă împletire între umorul sănătos, țărănesc, provenit din mediul stăneștean și lacrimile copilului orfan, trăitor în lipsuri materiale și dorințe neîmplinite.

Arta portretului în romanul *Băiatul drumului*

Vasile Postecă este un maestru în arta portretului literar. Cel mai iubit personaj al romanului, pentru autor, este mama sa, Ileana. Portretul acestei femei minunate, static, dar, mai ales, dinamic, fiindcă mama nu prea are timp să se odihnească, fizic și psihologic, e pretutindeni în roman, făcând legătura cu celelalte personaje.

Mama Ileana a fost o fată de mare frumusețe, astfel că Pădurean cel Tânăr, haiducul, a furat-o de la părinți, după un vechi obicei haiducesc și s-a însurat cu ea.

¹⁴ *Ibidem*.

În sat a primit porecla de Pădureanca. Tânăra femeie i-a născut haiducului o fată. L-a respectat, dar nu l-a iubit, temându-se de bărbatul violent și voinic peste măsură. După moartea Pădureanului, mama și-a dăruit inima lui Irimie, tatăl scriitorului, care a devenit marea ei dragoste și cu care a avut cinci copii. Cu el mergea la hramuri, la nunți și cumătrii. Pentru Irimie viața era o continuă petrecere, însă nici la muncă nu-l întrecea nimeni.

Dispărând Irimie în război, mama a căutat să țină vie amintirea bărbatului în inimile copiilor. Regreta că nu fusese timp să-și facă o fotografie cu soțul. În lipsa fotografiei, înrămase pana de păun pe care acesta o purta la pălărie. Pana a încăput în mâinile lui Țălică, viitorul scriitor, transformându-se în praf, din pricina vechimii, și femeia a exclamat îndurerată: „– Asta-i semn că tată-tu n-o să se mai întoarcă, odorul mamei...”¹⁵

În grajd se aflau trei cai, dintre care Șargul, cu deosebire drag celui dispărut. Calul îl purtase pe dealuri și văi pe Irimie și îl salvase de mai multe ori din mâinile vrăjmașilor, căci bărbatul avea și prieteni, dar și dușmani, fiind bătăuș la petreceri și isteț la vorbă, ironic, batjocoritor. Când hoții i-au furat caii din grajd, mama Ileana a devenit de nerecunoscut: „Atât de mult o schimbase năcazul ista pe mama, încât ne uitam la ea și n-o mai cunoșteam. Atunci fața-i era trasă și îngălbejită, de parcă ar fi stat trei zile în groapă. Păru-i atârna despletit și încâlcit ca un ca[i]er de câlți căzut din furcă. Sta pe scăunel, în fața vetrei, și icnea într-un plâns nestăpânit, de se scutura cămașa de pe dânsa”¹⁶.

Între Țălică și mama sa se instalase ceva ca o taină. Femeia și-a dat seama că băiatul era altfel decât ceilalți copii și căuta să-l înțeleagă, să-l protejeze: „Și ascultați acuma la mama: aiestă-i semnul că el are cheia poveștilor. Umblatul după miresmele și după frumusețile trecătoare. În sufletul unor asemenea dăruți de ursitoare, miresmele nu se mai sfârșesc și viața lor e o alergare după frumos. Așa că i-ați fript voi inima lui Țălică cu mărul (pe care ceilalți i l-au mâncat, n.n.), dar el mai are alte mere și mai frumoase în gândul și inima lui”¹⁷.

Când a fost să plece la școală mai departe, la liceul din Siret, copilul s-a izbit de refuzul neînduplecat al tatălui vitreg. Cu inteligența și sensibilitatea sa de femeie simplă, mama a știut ce are de făcut: plecând cu bărbatul la hram, i-a lăsat băiatului ușa deschisă la camera secretă, unde acesta a găsit hainele pregătite și a putut fugi la școală.

Mulți ani mai târziu, pe când se afla în America, autorul a presimțit că mama nu mai este și, curând, temerea i s-a adevărat: „Vinerea Rusaliilor, 1954. A murit mama. [...] De-abia cu plecarea mamei mi-am terminat copilăria. Devenim maturi numai în clipa când ne pierdem părinții. Sunt singur acum. Totuși deschiderea inimii spre dincolo mă ocrotește. Mă leagă de toți cei dragi ai mei, pe amândouă tărâmurile ca-ntr-o sfântă și unică împărăție. Nu numai în mine, pornind din zarea

¹⁵ *Ibidem*, p. 74.

¹⁶ *Ibidem*, p. 74.

¹⁷ *Ibidem*, p. 74.

unde înflorește mărul, ci și-n afară, în milioane de semeni, în timp ca și-n eternitate, pretutindenți, totdeauna. Acest zâmbet al lui Dumnezeu îmi lecuieste toate rănile vieții și-mi schimbă toate nedreptățile și înfrângerile în biruință”¹⁸.

Al doilea personaj principal, alături de mamă, este autorul însuși, copilul Țălică. El este „băiatul drumului”, născut în căruță, în timp ce părinții se întorceau de la hram. Era un copil diferit de ceilalți frați și de surori: „Pierdeam ore întregi privind o floare, jucându-mă cu un măr, pe care ceilalți îl mâncau repede”¹⁹. Tot așa se întâmplase când era foarte mic și se trezise singur în casă, mama fiind cu copiii mai mari pe ogor: „Căzusem pe fundul sufletului, într-o stare de deznădejde absolută, vecină cu nimicul și moartea”²⁰. În această stare, Dumnezeu i-a trimis o găză mică, numită în popor „Vaca Domnului”, cu care copilul s-a jucat vreme îndelungată, uitând de toate: „Eram numai joc. Nu mai era nimeni în lume în afară de Vaca Domnului și de mirarea mea bucuroasă. Repetam vesel, cu gingășie, aceași mișcare a răsturnatului. Și găngania de aur nu se supăra. Revenea cu un zâmbet...”²¹

Copilul era visător. Iubea muzica și a învățat singur să cânte din fluiet și vioară. A fost bătut, fără motiv, de tatăl vitreg: „M-a bătut rău, cu ciudă. Fără milă. Nu cum bătea mama. Și m-a durut mult. Nu atât trupul lovit de picioarele lui și rostogolit pe jos. Cât sufletul. Simțeam bătaia lui ca pe o mare nedreptate. Ceva care-mi ferfenișise sufletul, ca să nu se mai lecuiască niciodată”²².

Și, mai încolo: „Eu eram neajutoratul familiei. De încălecam pe cai, cădeam. Cărând apă la vite, cu vedrele mari, mă udam, cădeam. [...] Simțurile pluteau pătrunzătoare peste toate prăpăștiile visurilor, dar trupul îmi era neîndemânatic, fricos. El însă, ca și Visarion, erau ca prâsnelul [...] El era un om. Eu, un copil al visului”²³.

Portretul tatălui e alcătuit din amintirile mamei și ale prietenilor. Țălică era prea mic atunci când tata Irimie a plecat la război și nu-i reține imaginea. Cu toate acestea, tatăl e o prezență pururi vie în familie: „Atâta se pomenea în casă numele tatei și atâta de mult îl așteptam să vie, și noi și mama, încât inima ne era plină de el. Și negurile de pe sufletele noastre nu se mai treceau”²⁴. Căci „în gândurile și-n inimile noastre tata era viu”²⁵.

Irimie era om frumos, vesel, cântăreț și dansator de elită, dar și om de spirit. Pentru el munca era muncă, iar petrecerea, petrecere; un ins hărăzit să stea mereu în atenția oamenilor, prin petreceri și bătăi la nunți, ieșite din comun. Prietenii îl iubeau, iar dușmanii îi știau de frică.

¹⁸ *Ibidem*, p. 480–481.

¹⁹ *Ibidem*, p. 59.

²⁰ *Ibidem*, p. 11.

²¹ *Ibidem*, p. 12.

²² *Ibidem*, p. 411.

²³ *Ibidem*, p. 413.

²⁴ *Ibidem*, p. 413.

²⁵ *Ibidem*, p. 413.

Un personaj interesant este Volodea, un soldat rus din Transnistria, care a fost încartiruit în casa familiei Posteucă. Îl iubea și îl alinta pe Țălică, astfel încât băiatului i se părea că ostașul „are dimensiuni și lumină de Arhanghel”. Vine din altă lume”²⁶.

Vasile Posteucă are știința creionării unui portret din câteva linii. Oșteanul Volodea a murit în satul Stănești. Iată cum îl reține autorul cărții peste ani: „Numai fața îi era curată. Scursă de sânge și albă ca o năframă de mire. Mustățile stăteau ca două rândunele moarte, pe margine de cuib. Nu se putea citi durere pe față, ci mai degrabă o lumină pornită dintr-o adâncă împăcare. M-am apropiat și i-am mângâiat fața și fruntea lată ca un ogor de grâu”²⁷.

Dar iată și un personaj negativ, medicul de la izolare, „un haram de om, cu fălcile umfate, ca două dămburi, printre care curge un părâu și duhnind a holercă, de parcă ar fi fost velniță”²⁸.

Nu întâlnim în roman portrete ale unor oameni din rândul naționalităților conlocuitoare, atât de prezente în Bucovina acelor vremi; doar scurte referiri la evrei și ucrainenii: „S-o fost închis granița cu Moldova și pe drumeagurile noastre se așeza stăpânire austriacă. Voinicii codrului aveau a se întâlni des cu ei, mai cu samă când călcau ținuturile poliacești și când mai dădeau raita prin lișița de jidovi din Cernăuți. Că haiducul pradă el în țară, dar tot i se face câte-odată poftă de târg”; „În vremea când eram flăcău, jidovii din părțile noastre o fost ajuns la mare înflorire. O fost cuprins moșii și o pus mâna pe vorniciile satelor. [...] Într-o noapte, o izbit Pădurenii la trei moșii și o binevoit a le agăța bărbile în pari, strângându-i de pe fața pământului și luându-le saci de aur. La câtăva vreme, o-nceput o poteră nouă asupra Pădurenilor, de nu mai aveau chip să trăiască-n codru”; „Intrând ei în crâșmă, am intrat și noi, de s-o ales praf de șâncul jidovului. De la o bucată ei o intrat într-o cămară și o zăvorât ușa. Până să sfărâmăm noi ușa, ei o-ntins-o pe fereastră și o apucat-o prin ogoare spre săliște și pe acolo, pe la poarta țarinei, spre casă. Fugeau ca fiarele care-o prins în nări iz de moarte”²⁹; „Mie încontrarea voastră cu umblatul desculț și cu tălpile goale-n ciubote mi-a adus aminte de bietul Teliman, un fecior al orașului Sirete și un mare scriitor umorist, pe vremea tinereților mele. Asta era prin 1907... El obișnuia a spune că umblatul desculț e încălțăminte națională a ucrainenilor. Pe atunci duceam lupta națională pe alte dimensiuni”³⁰.

În capitolul *Hram la Stănești* este evocată personalitatea marelui profesor cernăuțean Traian Brăileanu, cel mai însemnat sociolog al culturii noastre. Acesta a

²⁶ *Ibidem*, p. 24.

²⁷ *Ibidem*, p. 30.

²⁸ *Ibidem*, p. 361.

²⁹ *Ibidem*, p. 121, 136, 202. Pentru o înțelegere contextuală a problematicii, vezi între lecturile profitabile: Andrei Oșteanu, *Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central european*, Ediție ilustrată, București, Editura Humanitas, 2001. Aici și un masiv corp de Note și bibliografi

³⁰ *Ibidem*,

venit la hram în casa familiei Postecă, „de Sfânta Paraschiva fie din 1936, fie din 1937”³¹. Vasile Postecă nu realizează un portret al savantului Traian Brăileanu, dar reține câteva dintre intervențiile sale privind obiceiurile și tradițiile bucovinenilor.

Prozatorul Vasile Postecă este, în același timp, poet, memorialist, editor, un patriot însuflețit și un bun creștin. Din timp în timp, poezia transpare în roman, sub forma unor mici poeme în proză, ca o contraponderă la umor, impregnate de neliniște metafizică și chiar de nedisimulată tristețe: „Eu mă repăd la halăul de la fântână. Mă spăl. Apa rece îmi face bine. Cerul la răsărit e numai flăcări. Așa e cuptorul nostru când face mama pâne. În clipa asta se scurge peste sat o liniște mare, ciudată. Un fel de pace sfântă. Nu-i nici un zgomot. E acum un moment de trecere de la noapte la zi, când în adevăr se întâmplă în lume o taină mare. Curge, în nesfârșite valuri de miere, pacea. Stau o clipă cu fața răcorită de apă și o ascult. E iunie, livezile prind să lege rod. Fructele grădinilor dau în pârg. Grăiele sunt mari. Mai mare dragul să le privești cum se leagănă-n vânt și cum cântă. Lanurile de păpușoi sunt adevărate păduri cu frunzele ascuțite, drepte, lucioase ca săbiile. Un punct al zărilor se face alb. Își pierde culoarea. Din el țâșnesc primele raze ale soarelui. Stau ca încremenit. Simt că sufletul îmi e ca o rugăciune”³².

Despre proza lui Vasile Postecă s-a scris puțin. Reținem din volumul *Folclor stăneștean*, publicat în memoria marelui scriitor, acum un deceniu, mai multe eseuri: Niadi Cernica, *O recuperare necesară: „Băiatul drumului”*, p. 145–146; Ovidiu Vuia, *O meditație despre Dumnezeu și lume*, p. 147–150; Lucia Olaru-Nenati, *Un pribeag se-ntoarce acasă: Vasile Postecă*, p. 151–155; George Bodea, *Funcții ale basmului în romanul „Băiatul drumului”*, p. 156–160; Ion Filipciuc, *Rugăciunea de dimineață în Stăneștii de Jos*, p. 161–164.

Dată fiind importanța artistică și etnografică a romanului *Băiatul drumului*, dincolo de centenarul nașterii acestui scriitor bucovinean, se impune ca marile edituri românești să-și îndrepte atenția și asupra acestei opere valoroase a literaturii române, tipărind-o într-o necesară ediție critică.

³¹ Pentru mai multe informații, vezi Ion Filipciuc, *Filosoful Traian Brăileanu la hram în Stănești*, în volumul...

³² Vasile I